

дійсності. Розподілення творів живопису та графіки в залежності від ступеню відображення історичної реальності проливає світло на характер відомостей, що вони несуть.

Список використаних джерел

1. Алексеев, ВВ., 2000. 'Образное и документальное отражение исторической реальности в изобразительных источниках', *Проблемы источниковедения и историографии: мат. II науч. чтений памяти академика И. Д. Ковальченко*, Москва: РОССПЭН, с.299–300.
2. Войцехівська, ІН., Калакура, Я.С., Павленко, С.Ф., 2002. 'Історичне джерелознавство: Прогр. курсу для студ. іст. ф-ту', Київ: *Либідь*, 486 с.
3. Грушевський, МС., 1992. 'Ілюстрована історія України: репр. вид. 1913 р.', Київ: *МП «Райдуга»*, 524 с.
4. Дашкевич, ЯР., 1982. 'Види міст України XVI – першої половини XVIII ст. як історико-краєзнавче джерело', *II Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства: тези доп. (Вінниця, 19–21 жовтня 1982 р.)*, Київ, с.156–157.
5. Дашкевич, ЯР., 1988. 'Корпус зображень міст України XVI–XVIII ст.', *Українська археографія: Сучасний стан та перспективи розвитку: тези доп. Республіканської наради (срудень 1988 р.)*, Київ, с.228–230.
6. Ковалевська, О., 2014. 'Зображення криз віки: іконографія козацької старшини XVII–XVIII ст. В 2–х ч.', Київ: *Ін-т історії України*, Ч.1, 314 с.
7. Лаппо–Данилевский, АС., 2006. 'Методология истории', Москва: Изд. дом «Территория будущего», 622 с.
8. Походяща, ОБ., 2008. 'Український портретний живопис XVII–XVIII ст.: історико-іконо-графічне дослідження: дис... канд. іст. наук: 07.00.06', Київ, 222 с.
9. Пушкарєв, ІН., 1975. 'Классификация русских письменных источников по отечественной истории', Москва: *Наука*, 282 с.
10. Саар, ГП., 1930. 'Источники и методы исторического исследования', Баку: *Изд-во АЗГНИИ*, 174 с.
11. Стрельський, ВІ., 1984. 'К вопросу о произведениях изобразительного искусства как историческом источнике', *История СССР*, №1, с.96–101.
12. Терентьева, ЛА., 1991. 'Методические рекомендации к изучению курса «Источниковедение истории СССР»', Москва: *Изд-во Российского ун-та дружбы народов*, 60 с.

References

1. Alekseev, VV., 2000. 'Obraznoe i dokumental'noe otrazhenie istoricheskoy real'nosti v izobrazitel'nykh istochnikakh (An imaginative and documentary reflection of historical reality in pictorial sources)', *Problemy istochnikovedeniya i istoriografii: mat. II nauch. chtenij pamjati akademika I. D. Koval'chenko*, Moskva: ROSSPJeN, s.299–300.
2. Vojcehiv'ska, IN., Kalakura, Ja.S., Pavlenko, S.F., 2002. 'Istoriychne dzhereloznavstvo: Progr. kursu dlja stud. ist. f-tu (Historical source study: The course program for the studio historical faculty)', Kyi'v: *Lybid'*, 486 s.
3. Grushevs'kyj, MS., 1992. 'Iljustruvana istorija Ukrai'ny: repr. vyd. 1913 r. (Illustrated History of Ukraine: rep. edition 1913)', Kyi'v: *MP «Rajduga»*, 524 s.
4. Dashkevych, JaR., 1982. 'Vydy mist Ukrai'ny XVI – pershoj' polovyny XVIII st. jak istoryko–krajeznaveche dzherelo (Types of cities of Ukraine XVI – the first half of the XVIII century. as a historical and ethnographic source)', *II Respublikans'ka naukova konferencija z istorychnogo krajeznavestva: tezy dop. (Vinnycja, 19–21 zhovtnja 1982 r.)*, Kyi'v, s.156–157.
5. Dashkevych, JaR., 1988. 'Korpus zobrazhen' mist Ukrai'ny XVI–XVIII st. (Corps of images of Ukrainian cities of XVI–XVIII centuries)', *Ukrai'ns'ka arheografija: Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku: tezy dop. Respublikans'koi' narady (gruden' 1988 r.)*, Kyi'v, s.228–230.
6. Kovalev'ska, O., 2014. 'Zobrazhennja kriz' viky: ikonografija kozac'koi' starshyny XVII–XVIII st. V 2–h ch. (Image through the ages: iconography of the Cossack elder of the XVII–XVIII centuries. In 2 part)', Kyi'v: *In–t istorii' Ukrai'ny*, Ch.1, 314 s.
7. Lappo–Danilevskij, AS., 2006. 'Metodologija istorii (Methodology of history)', Moskva: *Izd. dom «Territorija budushhego»*, 622 s.
8. Pohodjashha, OB., 2008. 'Ukrai'ns'kyj portretnyj zhvyvopys XVII–XVIII st.: istoryko–ikono–grafichne doslidzhennja: dys... kand.

ist. nauk: 07.00.06 (Ukrainian portrait painting of the XVII–XVIII centuries: historical and iconographic–graphic research: Diss ... Candidate Historical Sciences: 07.00.06)', Kyi'v, 222 s.

9. Pushkarev, LN., 1975. 'Klassifikacija russkih pis'mennyh istochnikov po otechestvennoj istorii (Classification of Russian written sources on the domestic history)', Moskva: *Nauka*, 282 s.

10. Saar, GP., 1930. 'Istochniki i metody istoricheskogo issledovaniya (Sources and methods of historical research)', Baku: *Izd-vo AzGNI*, 174 s.

11. Strel's'kij, VI., 1984. 'K voprosu o proizvedenijah izobrazitel'nogo iskusstva kak istoricheskomy istochnike (To the question of works of fine art as a historical source)', *Istorija SSSR*, №1, s.96–101.

12. Terent'eva, LA., 1991. 'Metodicheskie rekomendacii k izucheniju kursa «Istochnikovedenie istorii SSSR» (Methodical recommendations for studying the course "Source study of the history of the USSR")', Moskva: *Izd-vo Rossijskogo un–ta druzhby narodov*, 60 s.

Filas V. M., Ph.D. in History, Associate Professor, Design Department, Khortytsia National Academy (Ukraine, Zaporizhzhia), filasvn@gmail.com

Painting and graphics of the Northern Black Sea region of the last quarter of the 18th– the middle of the 19th century: source study classification

The article states that visual sources in the form of painting and graphics, which depict the historical reality of the Northern Black Sea region of the last quarter of the 18th – the middle of the 19th century, were formed as a result of the visual practices of scientists, artists and travelers. Understanding the informative potential of these sources is impossible without developing a classification scheme for this complex. In the process of classification, works of painting and graphics were distributed according to the following criteria: the visual language and the degree of reflection of historical reality. It is determined that such distribution makes it possible, firstly, to find out the peculiarities of the transmission of visual information and to determine their «technical» possibilities in fixing historical reality; and secondly, shed light on the nature of the information that the works of painting and graphics contain.

Keywords: visual source, graphics, painting, classification, Northern Black Sea region.

* * *

УДК 94(477.83/.86)«1913/1914»(092)

Книгиньцька О. В.,

здобувач кафедри новітньої історії України
ім. М. Грушевського, Львівський національний
університет ім. І. Франка (Україна, Львів),
Knyhynytka81@ukr.net

УЧАСТЬ ОЛЕНИ СТЕПАНІВ У ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СТРЕЛЬЦТВА (1913–1914 РР.)

Напередодні Першої світової війни у Галичині відбувалося завершення формувань парамілітарних стрілецьких структур, які у перспективі повинні були стати основою народження національного українського війська. Мілітарний національний рух у краї пов'язувався з особою Кирила Трильовського, який будучи головою Українського Січового Союзу домігся затвердження стрілецького статуту «Січових Стрільців» у Галицькому намісництві. Організацією жіночих стрілецьких з'єднань у Львові займалася Олена Степанів. Їй вдалося утворити жіночий парамілітарний підрозділ у рамках лівівського товариства «Січові Стрільці II». На перших загальних зборах цієї військової структури О. Степанів увійшла до керівного складу «Січові Стрільці II». О. Степанів вела «поборову комісію Січових Стрільців» (ресурсувала січових стрільців – О. К.). 3 вересня 1914 р. О. Степанів перебувала на фронті.

Ключові слова: Український Січовий Союз, Олена Степанів, Кирило Трильовський, жіночі чети, військові заняття, «поборова комісія».

До початку Першої світової війни українці Галичини завершили формування національних збройних підрозділів – Українських січових стрільців [1, с. 185–189], участь в яких взяли також і жінки. Новоутворені структури стали основою для подальшого зростання

національно-визвольних процесів, які розглядалися в контексті боротьби українців за здобуття державності [2, с. 293].

Тема утворення УСС вже стала предметом наукового вивчення (М. Литвин [3], М. Литвин та К. Науменко [4; 5], С. Макарчук [6], Б. Якимович [7] та ін.); національна історіографія також опиралася на здобутки у вивченні проблеми істориків і політиків революційної доби національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. та міжвоєнного часу [2], численні мемуарні видання та нові джерельні комплекси.

Мета даної статті полягає у тому, щоби розглянути стрілецький рух у контексті нового феномену – участі жінок у цьому процесі і, зокрема, Олени Степанів.

Ідея військової підготовки молоді зародилася у середовищі галицької молоді на початку ХХ ст. у гімназійних та університетських пластових і освітніх гуртках. З наближенням балканських війн та загостренням відносин між Російською та Австро-Угорською імперіями цей процес зростав. Посиленню проросійського руху в Галичині мало слугувати і перенесення консульства Росії з Бродів до Львова у 1902 р. [8, с. 9].

У грудні 1912 року у Львові відбулася нарада українських політичних партій (Дослідник О. М. Сухий зазначає, що окремі історики писали про таємний характер наради. На його думку нарада не була таємною, оскільки на ній були присутні близько 200 осіб, а рішення приймалися в ході активної дискусії) [9, с. 88], де обговорювалася політична ситуація на Балканах у зв'язку із загостренням відносин між Росією і Австро-Угорщиною і майбутня доля Галичини у випадку війни [10, с. 141].

На нараді галицьких політичних партій проголошувалося: «...З огляду на добро і будучність українського народу по обох боках кордону, на случай оружного конфлікту між Австрією і Росією, ціла українська суспільність однозгідно і рішучо стане на стороні Австрії, а проти Російської імперії як найбільшого ворога України» [10, с. 141]. Український політикум у Галичині консолідувався, а парамілітарні структури приступили до нового етапу самоорганізації.

Мілітарний національний рух у Галичині пов'язаний з особою Кирила Трильовського, який будучи головою Українського Січового Союзу домігся затвердження стрілецького статуту «Січові Стрільці» у Галицькому намісництві у Львові. (Фактично це був переклад польського статуту «Strzelec») [11, с. 65].

Загальні збори січових стрільців 18 березня 1913 р. обрали головою товариства В. Старосольського [12], а згодом утворилися регіональні стрілецькі товариства в Косові, Яблоневі, Заліщиках, Шешорах [13].

У травні 1913 р. до січових стрільців вступили члени академічного стрілецького гуртка, а заступником голови Січового Союзу В. Старосольського став молодий лідер Іван Чмола. Відразу у квітні 1913 р. було оголошено про прийом нових членів [14].

У квітні 1913 р. Олена Степанів звернулася до керівництва січових стрільців, щоби її прийняли у члени організації. З приводу відповіді писала: «...що коли я собі цього так дуже бажаю, то мене особисто приймати можуть засадничо, однак жінок не приймають, бо уважають, що тов. «Січові Стрільці» мають бути вишколом старшин» [15, с. 39].

О. Степанів включається у дискусії відносно мілітарного виховання молоді. На нараді Українського Студентського Союзу 3 квітня 1913 р. думки розділилися: одна частина вважала найважливішим завдання молоді заснування стрілецьких товариств і розвинення акції у цьому напрямі, інші вказували на занепад політичного і культурного життя серед галицьких українців і вважали ведення мілітарно-революційної діяльності серед народу передчасним і навіть шкідливим.

Головна дискусія щодо політичної ситуації в Галичині і завдань української молоді розгорнулася на з'їзді Українського Студентського Союзу, який відбувся з нагоди ювілею Івана Франка 2–4 липня 1913 р., де виступив Дмитро Донцов із доповіддю «Українська молодь і теперішнє становище нації» [16]. Він відстоював мілітарне виховання молоді, акцентуючи на російській загрозі. О. Степанів зазначала, що пропозицію Д. Донцова щодо мілітарного виховання підтримали І. Чмола, ... Троян, пропонуючи посилити участь студентської молоді у «Січах» і «Соколах». Натомість професор С. Дністрянський вважав мілітарні товариства шкідливими для українців; Василь Дідушок, в майбутньому сотник УСС, зазначив, що важливішою є нова виборча ординація до сейму, ніж мілітарні товариства. О. Степанів стверджувала, що коли дійшло до голосування, то за усі резолюції Д. Донцова проголосували одноголосно, а натомість, там де йшлося про мілітарне виховання – 12 голосами проти [15, с. 33].

О. Степанів із жalem згадувала, що в час дискусій українців відносно мілітарних структур, поляки, вже в липні 1913 р., провели у Львові пластово-стрілецький здрив «Сокола», який був структурою нового типу: озброєні, проводили таборування, вмело здійснювали польові вправи. Українці досягли цього лише через рік – в середині 1914 року. Влітку 1913 р., до проведення літніх канікул українці провели нечисельні збори в Карпатах – на Чорногорі. З жінок в них брали участь Савина Сидорович і ... Древо з Перемишля [15, с. 33–34].

З початком 1914 р. у «Січовому Союзі» йшла жвава організація і вишкільна робота, до якої залучалися товариства на провінції. До війни «Січовий Союз» нараховував 96 структур: у Львові цією роботою керував Р. Дашкевич, в Бориславі – Ф. Левицький, у Сокалі – О. Демчук. Окрему стрілецьку організацію було створено у Яворові. Жіночі стрілецькі структури у Львові організовувала О. Степанів [2, с. 295].

Оскільки у Львові вже існувало товариство «Січові Стрільці», то Січовий Союз Повітової Січі стали називати «Січові Стрільці II». Організацією січових стрільців на території Галичини займалася Стрілецька Секція Січового Союзу [17, с. 10–17]. Оскільки «Січові Стрільці I» і «Січові Стрільці II» розташовувалися у Львові, то було вирішено, що перші будуть займатися підготовкою старшин, а відповідно, другі – вишколом рядового складу.

О. Степанів стверджує, що «Січові Стрільці II» вважали себе революційним військом, в якому повинно знайти місце для жінок [15, с. 35].

На перших загальних зборах «Січових Стрільців II» 25 січня 1914 р. головою було вибрано кошового Повітової Січі Романа Дашкевича, на той час студента-правника Львівського університету. До керівного складу товариства увійшли: І. Чайківський – осавул, Е. Банах

– писар; О. Степанів – обозний, Микола Никорак – скарбник [15, с. 35].

Жінки склали окремий підрозділ. Із 300 січовиків їх було 33. У цю групу склали студентки, семінаристки, ремісники. Зокрема: Катря Пацулівна (К. П. Лотоцька), Павлина Михайлишин, Марія Петруняк, Марія Гіжовська–Крілик, Софія Худяк–Липкова, Марія Терлецька, Анна Лендзюк–Цар, Наталія Рихвіцька, Емілія Кушнір, Анна Кушнір–Плетінкова, Марія Фединяк–Коник, Янка Коник, Марія Чмир–Косак, Софія Чмир–Левицька, Софія Навроцька–Трач, три сестри Орісіківні, Стефанія Пашкевич, Савина Сидорович, Ольга Левицька, Гандзя Дмитерко, Іванна Мурська, Анна Лонцька, Ванівна Волошакова та ін. Комендантом чети була Олена Степанів, а інструктором для навчання військової справи... Устиянович (адміністратор банку «Дністер») [15, с. 35–36]. До обов'язків члена «Січових Стрільців II» входила підтримка товариства, створення у громадськості його доброї opinii, дотримання військової дисципліни і порядку та ін. [15, с. 35–36].

Військова підготовка «Січових Стрільців II» була пов'язана з «військовими вправами піхотинця», стрільби з рушниці, мавзера; жіноча чета (група) займалася перев'язками і доглядом за пораненими. Увечері відбувалися теоретичні військові заняття, а також лекції з історії українських визвольних змагань, світових революційних рухів і економічних вчень. Усі стрільці склали присягу і їм було вручено відзнаки і посвідчення. Перші присягу склали на Кайзервальді, біля залізничної станції Підзамче–Личаків [15, с. 35–36].

Згодом «Січові Стрільці II» й бориславський відділ перші здобули велику кількість озброєнь. Це були рушниці системи Верндля, Манліхера і Кропачека [2, с. 295].

У квітні 1914 р. почали відбуватися великі польові вправи з нагоди січово–стрілецького курсу й свята на честь Івана Богдана, які були організовані Повітовою Січчю на Кайзервальді. Тоді ж «Січові стрільці II» вперше виступили уже зі зброєю. Загальна кількість січовиків складала близько 300 осіб, із них одна третина – це «Січові стрільці II», Повітова Січ – 90 членів, та сільські Січі – Січ Романів – 26, Січ Милошовичів – 12, Селиська – 18, Сороки – 24, Сухоріччя – 6, Глуховичі – 8, Дмитровичі – 8, Звенигород – 2, Попеляни – 3 [15, с. 37].

У січово–сокільському параді жінки були одягнені у зелені однострої: фланелева спортивна сорочка, вовняна спідничка і шитий зелений капелюх. Проте у польових вправах вони не брали участі – ані як стрільці, ані як санітарний відділ. О. Степанів стверджує, що у цей час не було чіткого розуміння роботи жінки в час війни: чи вона має бути фронтовиком – піхотинцем, кіннотником, гарматником, телефоністом, розвідником, сапером, санітаром, чи сестрою–жалібницею; чи може, вона має зайняти місце в тилу і бути на складах, інтендатурі, шпиталі; чи має зайняти у зв'язку з війською місце в цивільній адміністрації чи на фабриці й заводі; а може, бути скрізь відповідно до здібностей і бажань [15, с. 38–39].

28 липня 1914 р. Австро–Угорська держава оголосила війну Сербії. У Львові активізувалися військові та парамілітарні структури. 30 липня у місті оголошено про з'єднання двох січових структур – «Січових Стрільців I» і «Січових Стрільців II» [18]. Створено було спільний комітет, у який увійшли В. Старосольський,

М. Гаврилик, І. Чмола, О. Степанів. Від 1 серпня вони мали проводити загальну мобілізацію.

О. Степанів згадує, що звістку про війну і про злиття товариств отримала перебуваючи у батьків на селі. Вона зазначає: «Рівночасно покликано до війська і мого брата Ананія. Я сказала родичам, що їду до Львова. Це був великий удар. Син і донька одного дня кидали дім, йшли на непевну судьбу і лишали їх самих серед воєнного хаосу. Я була мов камінь на заказ батька, на просьбу і сльози матері, бо йшла сповнити свій обов'язок.

Мати відвезла нас до Золочева. Брат відійшов до австр. 80 п.п., а я впахалася з трудом до переповненого військом потягу і приїхала у Львів...» [15, с. 40].

О. Степанів включається у роботу Повітової Січі у Львові і веде «поборову комісію Січових Стрільців» (реєстрували січовиків – авт.). Загалом січовий комітет організував першу сотню УСС, яка під керівництвом сотника І. Чмоли відійшла до села Гаї. Розташування новосформованого бойового підрозділу у Гаях було зумовлено тим, що це село відзначали як найбільш організоване у Львівському повіті [19].

З початком серпня 1914 р. до сотні І. Чмоли була приділена Гандзя Дмитерко, яка працювала на кухні в Гаях, а також відбувала польові навчання. Ярослав Индишевський займався постачанням сотні, ставши в майбутньому інтендантом УСС. Митрополит Андрей Шептицький забезпечив інтендантську службу транспортом [15, с. 40–41].

Члени жіночої чети у Львові займалися порядком в поборовій комісії, на залізничному вокзалі забирали добровольців і супроводжували їх до команди. Були організовані січові кухні в Академічному Домі, чоловічій бурсі Українського Педагогічного Товариства, дяківській бурсі. До жіночої чети входили: Марія Донцова, Іванна Мурська, Ольга Левицька–Басараб, Маланія Балицька [15, с. 41].

У кінці серпня 1914 р. наплив добровольців у січове товариство зменшився і О. Степанів почала думати, як перейти у бойовий підрозділ. Одягнувши чоловічий бойовий однострій пішла фотографуватися. Фотограф побачив, що це жінка у військовій формі і доніс поліції. На другий день до О. Степанів прийшли два жандарми–угорці і почали вимагати посвідчення, якого у неї ще не було. Далі був арешт. На подвір'ї поліції натовп кричав «Kobieta–szpieg». Після звернення В. Старосольського до комісара поліції Смулки, О. Степанів відпустили [15, с. 42–43]. Якщо би цього не сталося, то вона могла б бути відправлена у табір Талергоф.

Запланована на 28 серпня нарада УСС фактично була зірвана: йшлося про те, що у бойовий підрозділ Олена Степанів відходила сама, а питання про інших жінок у війську не було вирішено [15, с. 44].

Сотник І. Чмола у Гаях прийняв на свою відповідальність Олену Степанів у бойовий підрозділ. Згодом січовики увійшли у Львів і були розквартировані у бурсі Українського Педагогічного Товариства [20, с. 53–55]. А 30 серпня 1914 р. сотня І. Чмоли на головному вокзалі вантажилася у вагони щоби від'їхати до Стрия. Однак комендант легіону М. Галушинський заборонив О. Степанів перебувати у війську [15, с. 44].

О. Степанів подала протест до Бойової Управи, де Кирило Трильовський підтримав її звернення бути у Січових Стрільцях. Рішенням Бойової Управи

Олена Степанів разом із стрільцями під командою В. Старосольського виїхали до місця перебування легіону. 2 вересня 1914 р. ешелон із стрільцями залишив Львів, виїхавши в напрямі Самбора [15, с. 45].

Так закінчився підготовчий період творення УСС і О. Степанів добилася включення її до бойової формації. Наступний період її діяльності був пов'язаний з бойовими операціями на австрійсько-російському фронті.

Висновки. Сформовані у Галичині напередодні Першої світової війни Українські січові стрільці стали основою майбутнього українського війська, яке формувалося із національно свідомої молоді. Жіноча структура УСС була представлена молодими жінками із різних соціальних середовищ. О. Степанів стала комендантом жіночого підрозділу, була залучена до організаційного формування УСС, його теоретичної та бойової підготовки. Діяльності О. Степанів протидіяли окремі галицькі політики, які обмежували роль жінки у громадському житті та її участь у національних збройних формуваннях на фронтах Першої світової війни.

Список використаних джерел

1. Левицький, К., 1926. 'Історія політичної думки галицьких українців 1846–1914. На підставі споминів', Львів.
2. Крип'якевич, І. Гнатевич, Б., Стефанів, З. та ін., 1992. 'Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.)', упор. Б. Якимович. 4-е видання, змінене і доповнене, Львів: *Світ*, 712 с. (перше видання книги було здійснено у 1936 році).
3. Литвин, М., 1998. 'Українсько-польська війна 1918–1919 рр.', Львів: *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Інститут Центрально-Східної Європи*, 488 с.
4. Литвин, М., Науменко, К., 1995. 'Історія ЗУНР', Львів: *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Олір*, 368 с.
5. Литвин, М., Науменко, К., 1992. 'Українські Січові Стрільці', Київ: *Знання*, 48 с.
6. Макаруч, С., 1997. 'Українська республіка галичан', Львів: *Світ*, 192 с.
7. Якимович, Б., 1996. 'Збройні сили України: нариси історії', Львів: *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Просвіта*, 359 с.
8. Gordienko, W., 1992. 'Lwów w stosunkach międzynarodowych końca XIX wieku', Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. Polsko-ukraińska konferencja naukowa. Streszczenia referatów, Kraków, 18–21 listopada, s.8–10.
9. Сухий, О., 1999. 'Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX–XX ст.', 2-е видання, доповнене, Львів: *Львівський національний університет ім. І. Франка; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*, 226 с.
10. 'Історичні постаті Галичини XIX – XX ст.', 1991. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 247 с.
11. 'Центральний державний історичний архів України у Львові', Ф.359, Оп.1, Спр.3.
12. 'Громадський Голос', 1913, 20 берез, Ч.12.
13. 'Громадський Голос', 1913, 27 берез.
14. 'Діло', 1913, 21 трав.
15. Степанів, О., 1930. 'Напередодні великих подій. Власні переживання і думки. 1912–1914', Львів: *Вид. Кооп-ва «Червона Калина»*, 45 с. + 12 с. іл.
16. Реферат був опублікований окремою брошурою: 'Суспільно-політичне положення нації і наші завдання', 1913. Львів.
17. 'ЦДІА України у м. Львові', Ф.359, Оп.1, Спр.11.
18. 'Діло', 1914, 26 липня.
19. 'Діло', 1914, 8–25 серп.
20. Лазарович, М., 2002. 'Легіон Українських Січових Стрільців', Тернопіль.
21. Кос, А., 2005. 'Героїня України Олена Степанів', Львів, 32 с.
2. Kryp'jakevych, I. Gnatevych, B., Stefaniv, Z. ta in., 1992. 'Istorija ukrai'ns'kogo vijs'ka (vid knjazhyh chasiv do 20-h rokov XX st.) (The history of the Ukrainian army (from the princely times to the 20th century of the XX century))', upor. B. Jakymovych. 4-e vydannja, zminene i dopovnene, L'viv: Svit, 712 s. (pershe vydannja knygy bulo zdijnseno u 1936 roci).
3. Lytvyn, M., 1998. 'Ukrai'ns'ko-pol's'ka vijna 1918–1919 rr. (Ukrainian–Polish War of 1918–1919)', L'viv: *Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrai'ny; Instytut Central'no–Shidno' Jevropy*, 488 s.
4. Lytvyn, M., Naumenko, K., 1995. 'Istorija ZUNR (History of ZUNR)', L'viv: *Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrai'ny; Olir*, 368 s.
5. Lytvyn, M., Naumenko, K., 1992. 'Ukrai'ns'ki Sichovi Stril'ci (Ukrainian Sich Arrows)', Kyi'v: *Znannya*, 48 s.
6. Makarchuk, S., 1997. 'Ukrai'ns'ka respublika galychan (The Ukrainian Republic of Galicians)', L'viv: Svit, 192 s.
7. Jakymovych, B., 1996. 'Zbrojni syly Ukrai'ny: narysy istorii' (Armed Forces of Ukraine: Essays on History)', L'viv: *Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrai'ny; Prosvita*, 359 s.
8. Gordienko, W., 1992. 'Lwów w stosunkach międzynarodowych końca XIX wieku', Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. Polsko-ukraińska konferencja naukowa. Streszczenia referatów, Kraków, 18–21 listopada, s.8–10.
9. Suhij, O., 1999. 'Galychyna: mizh Shodom i Zahodom. Narysy istorii' XIX–XX st. Galicia: between East and West. Essays on the history of the XIX–XX centuries', 2-e vydannja, dopovnene, L'viv: *L'vivs'kyj nacional'nyj universytet im. I. Franka; Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrai'ny*, 226 s.
10. 'Istorychni postati Galychyny XIX – XX st. Historical figures of Galicia XIX – XX centuries', 1991. N'ju–Jork; Paryzh; Sidnej; Toronto, 247 s.
11. 'Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrai'ny u L'vovi (Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv)', F.359, Op.1, Spr.3.
12. 'Gromads'kyj Golos (Public Voice)', 1913, 20 berez, Ch.12.
13. 'Gromads'kyj Golos (Public Voice)', 1913, 27 berez.
14. 'Dilo (Work)', 1913, 21 trav.
15. Stepaniv, O., 1930. 'Naperedodni velykyh podij. Vlasni perezhyvannja i dumky. 1912–1914 (On the eve of big events. Own experiences and thoughts. 1912–1914)', L'viv: *Vyd. Koop–va «Chervona Kalyna»*, 45 s. + 12 s. il.
16. Referat buv opublikovanyj okremoju broshuroju: 'Suspil'no–polityчне poloshennja nacii' i nashi zavdannja (The socio–political position of the nation and our tasks)', 1913. L'viv.
17. 'CDIA Ukrai'ny u m. L'vovi (TsDIA of Ukraine in the city of Lviv)', F.359, Op.1, Spr.11.
18. 'Dilo (Work)', 1914, 26 lypnja.
19. 'Dilo (Work)', 1914, 8–25 serp.
20. Lazarovych, M., 2002. 'Legion Ukrai'ns'kyh Sichovyh Stril'civ (Legion of the Ukrainian Sich Riflemen)', Ternopil'.
21. Kos, A., 2005. 'Geroi'nja Ukrai'ny Olena Stepaniv (Heroine of Ukraine Elena Stepanov)', L'viv, 32 s.

Кныһынџска О. В., postgraduate student of the Department of Contemporary History of Ukraine named after M. Hrushevskiy of Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), knyhynyska81@ukr.net

Participation of Olena Stepaniv in final stage of formation of Ukrainian riflemen (1913–1914)

The day before the First World War in Galicia, the formation of paramilitary rifle structures was completed, that should have been the basis for the birth of the national Ukrainian troops. The militaristic national movement in that region was associated with the person of Kyryl Tryliovskii, who, as a chairman of the Ukrainian Sich Union, achieved the approval of the Riflemen Statute of the Sich Riflemen in the Galician governorate. Olena Stepaniv was a head of organization of riflemen unification of women. She succeeded in creation of women's paramilitary unit within the framework of the Lviv Society of Sich Riflemen II. At the first general meeting of this military structure, O. Stepaniv became a member of the «Sich Riflemen II». O. Stepaniv led the «Proponent Commission of the Sich Riflemen» (registered Sich Riflemen – O. K.). From September 1914 O. Stepaniv was at the front.

Keywords: Ukrainian Sich Union, Olena Stepaniv, Kyrylo Tryliovskii, women's units, military lessons, proponent commission.

* * *